

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Reden und Arbeiten der Societas Latina - Cod. Karlsruhe 3420, 1-4

Orationes in Marchio-Badensis Societate Latina ab ordinariis h. soc.
solidalibus habitare - Cod. Karlsruhe 3420,2

Hebel, Johann Peter

[Karlsruhe], 1772-1776

[Hunolstein, Friedrich L. B. von]: Novum ipse in arte [...], 9 Aug 1777

[urn:nbn:de:bsz:31-99834](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-99834)

Modum esse in arte
ne aut nulla sit aut nimia
in Oratore demonstravit D. d. II aug.

F. L. B. d. Stanold Stein.

9 Aug 1777 3068. or

De Conemra

Ordo Optima ratio est quae a natura inus ad artem.
Item Modum esse in arte ne aut nulli sit aut nimia.

P. S. erit in corrigendis erroribus. Error autem duplex est.

1. eorum qui artem volunt nullam esse, qui quum id fere sequantur, quod omnia in natura in arte nihil prorsum putant
 Sufficientem quid utriusq; dantum fuit.

a sunt autem principia et ortus cujus rei naturae.
 b) proventus vero et summa artis erit.

ut, aedificandi, navigandi, equitandi, saltandi,
 numeror, subducendi, sonos miscendi, aliorumve
 inania mortales a natura habent.

2. Altorum qui nimia quaedam. Illa vero nimium est, quo
 ingenia liberaliora

1. obruantur quod fit ex multitudine regularum; quibus
 perscrutandis plus quandoq; quam ipsi operi laboris
 impendi debet.

2. Ac stringuntur, ut vitium habeat in severitate precipiendi;
 Langua necessaria lege imposita ultra quam latius se
 a Mollire ac pro rei conditione indulgere sibi natura liberali non
 licet

3. Contrahuntur denique; doctrinae prava quaedam subtilitate,
 quavis minutim omnia eadem unum disjecta praesformantur
 in inutiarumve amore velut vis et robur in oculis erectioris est

P. II. Ipsa dein modum artis demonstrabit, namque natura curas computat
 invidiam, eius cura partes sunt

1. fovere naturae, evolvendo et concitando

2. dirigere via compositissima in id quod ducit deducendo.

3. Invenire in seipsum aliam, nisi manu adiuvando

4. Sibi ablativum naturae bonis et doctriae praecipuis sagaciter
 collatis opus consummando.

Humanarum rerum initia precipue ex natura
 capi, non modo cum veritate maximum consen-
 senu esse, sed ratione ista convenientissimum
 quemquam esse iudicaturum haud existimo. Que
 non in merito ob id ipsum mater reru omnium ha-
 betur ac genitrix. Equippe studioru quacumq;
 humani ingenii vis complectitur, et quoad un-
 quam preclaru speciosiq; operis mortaliu cura
 atq; solertia effectantur, illius velut prima
 materiam et fundamenta in se continet.
 Naturam sequentibus artibus demum via
 patitur, illasq; invenienda et consequenda
 artes nisi pramonstrata natura, ratio erat.
 Actus vero que tam numerosa sit distinctio
 et varietas, tamq; eximia et ad vitam cultum
 necessaria cognitio, ne una quidem illaru
 sine natura bonis existisse et quid quid
 ab ista dum accepit hominib; commode atq;
 emolumento id totam id a natura ortu esse
 dicamus, ad summa optima rerum conflic-
 taremur inopia, nisi majores, collectis et

~~De arte ...~~

De arte ...
exultis natura operibus. Id enim quod artem
vocamus, conficitur. Que si neglecta essent
aut omisso, rudes, obtusi, belotes omnino
manserimus, et non proderit tamen ea cura
ac diligentia, quid pro valere aut efficere,
naturam ad munus de se stultam, et non se natura
virium inspectione, et eorum quod illis eveniunt
quod in omni genere optinuit. Et
quibus modis tale existeret, quid ad per-
fectionem porro crederet, quid addi poper
diligenti et assidua observatione ars demum
divinis effecta est. Quanto majora igitur
ab eodem ibi illa rerum omnia quaerit
sumus consecuti, tanto magis in hoc na-
tura gratiam referamus ut quod bona nobis
concepit, quorum potentiam fecit amplissimam
una intentione animi et in se ipso. Quod
eodem ornando et augetur majoribus assibus
invenit reddere laboremus. Hoc perspecto
jam artes earum primordia manifestata
a natura esse, manifestum est et in conspectu
agere qui ordinem rerum reuertit, et quod
puncta esse debent. Copalatroys via

286
Dixerit ut altera eorum sufficere existimet,
quod qui faciunt aut ad solam naturam vim cuncto
referunt, aut supra naturam abollunt autem
Sujus preverfitalis ratio hoc aperitur e, quod
earum verum, quod aliunde exorsae sunt,
omnis fere praestantia atq; perfectio simi-
titudine cum hoc ipso continet, secundum
quod affingi easdem efornasig; oportebat.
Sicuti pictura ea maxima virtus habetur,
quum ut potest facit similitudinem ejus eficitur,
a quo ducta e: ita quoq; in universum cujus-
libet artis, praecipua laus judicabitur, ut sit
natura adcomodatissima. Non igitur comode
rem rem sequamur a natura demum stare
ad artem, cumq; in arte modum approbare,
ne aut nullum, ut aut nimiam patiamur. De
quo quidem ego nunc loquendi a SE D I R E C
T O R excellentissimis, vobisq; socii honora-
tissimi, vna impetrata, quaedam quantum
in meis viribus e profectum, exponere institui

Et in prima quidem orationis mea
partem in coarguendis erroribus quibusvis
refutabo. in secunda deum ipsam subditam
qualem esse servari oportet, demonstrabo.

Duplex autem error in hoc loco occurrat.
Errant primus est, qui artem volunt nullam
esse, in sepe sequenti, quod omnia in
natura in arte nihil posse putant. atque
deum illorum, qui nimis gaudent. Quorum
utrumque in parte versatur, errore. Nec
in minori cura periculo fieri arbitror, qui
quidam autem et altum et omnem vero
doctrinam fructum amoveri moliantur,
et paulo liberaliore natura contenti
unice, atque illi, qui in artis studio ultra
modum et vetat contra naturam desudantem
seu gignantur. Quos circa haud erit alie-
num, quid tandem utriusque harum tri-
buendum sit ante omnia dispicere.
Principia autem eorumque et fortis merito

natura adscribitur. Ea primum artes nobis
 iter aperit, et mentem multiplici facultate
 ornando, qua ad indagacionem rerum contem-
 plationemq; opus est, et corpore ita affecto,
 ut illud quoq; variis modis exerceri possit atq;
 agitari. Proterea et emanantem induit na-
 turam, illuc ferentem, que pervenire nos con-
 sistentem est. Illam vero viam saepe scuti-
 ex incertis, arduis, ex fortibus, ordinaria et
 irregularibus, regularia efficiunt. Quod si
 ergo natura plane deserpisset aut minus favisset,
 nihil proclive artis in rebus humanis super-
 esset, quidquid in ullo autem genere Tentatione
 aut inchoatum est, naturam in hoc primum
 vicem hanc magistrum praebeat. In tanto
 instrumentorum, quibus ad quoddam opus a
 natura instrumur, apparatus, et immensa
 illius utilitate. Has solum nobis partes re-
 liquas scit, ut se totum in nos collata
 munera quibus unguis modis orationa

illustrioraq; studio nostro et ipso usu
 efficiemus. Quomodo enim igitur incon-
 sepe e, absq; natura nihil utiq; nos
 valere ab ijs beneficio humana cuncta
 initium et ortum transire. Sic tamen
 profectus et summa erit artis. Hoc
 sequatur quod quidam liberaliter nos
 iudicat et in bona sua erigit excolendi
 vero amplificandiq; facultatem ac vires
 uti concepit, ita studio negotiumve adq;
 requirit. Quem ordinem etiam apud Cetera
 ra animalia feruori videmus, ad detis
 a natura facultatib; conatus aliquis
 usq; accedat: sicut exes experta for-
 taum vires, exire nidi et circum volare
 sicem illam procedentes paulum ipse
 cocent, deinde vero libere celo ac ipsa
 promittunt fiducia. Cuiuscunq; artis
 igitur principia, ab re natura initio na-
 tura iam fuerant insita, sed mortales ea

Deum eximita profecerunt et ad finem
 adduxerunt. Multa per totam naturam
 aperta, non imitati sunt modo, sed etiam
 legibus artis subiecta velut forma et con-
 stanti modo addixerunt, sensim sensimque
 ad maximam exhalantem perfectionem.
 Atque fuisse hanc originem quarumlibet artium
 quas tenent mortales, liquido apparebit,
 scilicet ex infinito illarum numero non nullas
 excutiamus. Non igitur a principibus
 indoctos homines atque incultos, vel solo
 natura ducta, tanta sibi ex crassioris
 materia coacta et coagmentatione
 utrimque rudibus manibus in stupore
 putabimus, quibus ad usus, frigora, plu-
 vias, tempestates non manerent. Obserua-
 tio deum longiore usu, quae ad formam men-
 suramque admodum ad firmatatem deusque
 pertinerent et ad preceptorum

formam bis redactis ars edificandi
 illinc constituta Et Pariter qui
 primi in aquas se miserunt, tabula
 forte arrepta, nulla adhuc memoriæ
 velorum scientia, hinc impulsu en-
 darum vim sentientes, anor bis natura
 id præstare dicimus, unde postea
 ad scientia subigunt, et in tantam
 admirationem res natura provecita est.
 Quidni saltandi stiam, cum rei nunc
 præcepta quoque tradi solent, a natura
 credamus principia venisse, qui homi-
 nis tam agile corpus, expertum variis
 motibus, vni proferendo, non retroagen-
 do pedes, et quomodo cumq; volui libuisset,
 efficiuntis pars inveniretur, simplicius de
 initio se factarent, paulatim dein ex
 graduum mensura et descriptione ordo
 et modus et gratia accedat, ut ars
 fieret. Nego musicam nos a natura

ortam esse quicquam sibi persuaserit. ut
 pote quum instabilis eos esset. Et in varios
 flexus apta, primum modulatione qualem
 ceperit tentare; nos sonis multifariam
 permixtis, observato diligenter, quic so-
 cantius, quid gravior, quid acutus, quid
 suavis esset invident in quantitate et
 dimensionem sonorum; cur hinc, regularis pro-
 positus musicæ ars effecta est. Ad hoc plerumque
 mortales sensu prorsus quam didicisse maniffes-
 tum est, sed postquam e didicerunt, curabunt
 in unguoque absolutus opus exstitisse.
 His itaque se habentibus, qui ipsa deo natura
 edartem nobis viam designaverunt, sed, mu-
 nera sua ex parte aliqua reliquerunt im-
 perfecta, et in eisdem amplificandis con-
 tinuo industria hominum exercenda, propterea
 quoque magis ex hoc ipso studium doctum
 accendunt: nam sane audiri sunt
 ipse dissimulatores contemptoresque artium.

significand
 ter quum
 ent, talis
 remori
 ulsu me
 bis ratio
 ppter
 tantam
 vectore
 rei non
 a natura
 in homi
 a variis
 retroq
 i libuq
 implicat
 oem ex
 loci in
 d. S. S.
 a natura

Sed non in minori verfantur errore
 nimia qui gaudent arte, quod equidem
 perniciosissimum esse arbitror. Namque
 nocet non solum pravum illud studium, sed
 artis finem etiam plane adversatur. Ar-
 tis enim precipue hoc esse debet, ut
 per illam illustrentur ingenia, et quibus
 cunq; rebus recedantur a pathos, prostantio-
 ras, fortiores. Quare in hoc vel maxime
 cavere oportebit, ne, quod in se bona sunt
 ingenia, in imitationis vitio a pravitate in-
 deterius eant, et corampanantur, neve vigor
 mentis et robur in hoc appareat, ex quo
 plurimum augetur et extenditur, utq; utiq;
 in omnibus, ita et in arte modus adhibendus est.
 Cujus rei plures vides esse partes.
 Neq; enim una a simplici ratione pre-
 sant hic artium preceptores. Primi occu-
 runt qui regularum multitudinem libera-
 tiora ingenia pene abruunt. Quoniam no-
 dum enim precepta modica, ea q; clarif-

Jura et in quoque genere optineant, quasi lu-
 men mentibus percipiendum adferunt et
 expeditam prostant ratione, quam sequi
 sequantur. Ita ex diverso illam in imbecillam
 et passivam molem ad tranquillitatem infringunt
 plerumque animos et confundunt, ita et quid ex
 tanto adparatu eligant, ignavi alia pro alio
 perperam, peiora pro melioribus admittant.
 Preterea in tali turba tamque caliginosa
 et perplexa præceptorum serie subsistantur
 dissentium mentes et obcurantur, hoc ipse
 quoque hinc amissa, quæ natura alias auxilium fereret.
 Ad postremo in adeo profusum impeditumque
 iter inducti, emittendi protestationem desperan-
 do propterea pulcherrimo proficito absterren-
 tur. Equis vero illinc vel optima studii
 insignem neque reparabilem jacturam facere
 non intelligant? Denique, alia adhuc incom-
 moda quæ paucis jam proreca sum enarra-
 taris. Solent etiam in hoc nimia artis
 studio ingenia multo artibus atque consent

adstringis. Quae vetus maxime in
 severitate precipiendi heret, tanquam
 acceptitate legis inprospita, ultra quam
~~stus~~ se attollere, ac pro vii conditione
 indulgere sibi, natura liberali non liceat.
 Nimirum dum ita coguntur abiq; prescriptis
 sequi, neq; illius modum usquam excedere, ce-
 deniq; labuntur, coguntur ut nisi intra
 terminos, quales definire magistris libuerit,
 confiterint, nihil rectum a se exire posse
 putent, omninoq; conatum plane reforme-
 dendo. Anxia et humiles et suis legibus alli-
 gati unice, quod illis numeris ^{omnibus} ~~omnibus~~ ^{omnibus} ~~omnibus~~ ^{omnibus} ~~omnibus~~
 respondeant, circumspiciunt, neq; laetate
 indole, transiit meliorem questus sub-
 ministraverunt, obtinuerunt. Cuius ma-
 je coacta verecundia, tantum obest liberali
 doctrinae, quam quantum nullo studio
 faceretur. Languescit quippe et
 indormit quasi ingenium vel Simio
 dotibus instructum, ubi cursum suum

tenere prohibetur. Ac perit abmo na-
 tura beneficium, minus prowa dirigendi
 sedulitate. Atque, vero procepto hoc debent
 effire, ut, quo natura vocaverit, non per-
 vorias, sed ut melius. Non inane autem ars se
 natura probeat, sed comitem et auxiliari-
 am ad perspicenda illius bona et conde-
 coranda ministras. Ad tertiam nunc veni-
 incommodum in quod nimis artes studiosi
 ruunt. Videlicet atterunt, sepe ingenio, dea
 trine prowa quidam subtilitate, quando
 minutim omnia et ad remora disiecta pro-
 formantur. Hoc enim minutiarum amore
 velut vis et rebus indolis erectioris ex-
 stinguunt. Atque enim qui tam rebete se
 ingenio, ut per se citra minutissima
 procepta se erigere non valent, ut cumq,
 subtiliter demonstratis canonicis, spiritibus
 accipiunt maiores, utq, erectiore indole

perditis tam summa doctrina
 Quia etiam extollere se conantur
 hae per se subtilitate deprimuntur
 Itaque et illos, nullam qui volant esse
 artem, et qui nimiam in diversum qui-
 dem sed ego pariter peccare qui ex his
 quae adhuc disputatae sunt, satis per-
 spicim. Itaque superest ad videndum, quomodo
 uterque error optime caveatur.

Ad secundam orationis partem in Con-
 vento, in qua propositam erat, ipsum quo-
 quae actus modum vobis demonstravi.
 Sanguis me intellectus, et naturam sine arte
 imperfectam fore, et hanc sine illa
 omnino confutere non posse: ut in-
 viliem consuleretur necesse est. Sine
 igitur artis consuetudine ante omnia
 quibuscumque modis debeant natura bona
 teneri. Nam quem in distribuendis
 meritis suis inaequalem a natura

Legem praevari videamus, et admirabilis
 eorumdem varietas appareat, ut alii alii
 virtutes inveniuntur, et primum per se
 esse erit, si quis rei habitus a natura
 effectus sit, et a seorsum dignosere, et si
 quid in illam genus insignis bonum dete-
 ctum sit, fuerit, magna diligentia curam,
 illud complecti ac retinere, et tunc tunc
 omnem quemcumque propanam, inde percipere
 habet, et tunc recte comparatur nature
 cum materia, quae in omni opere prima
 debet esse, sed si propter hoc fuerit, et si
 de bonitate eius constiterit, hoc accius
 accedat custodiendi ornandique, et tunc
 sine materia nihil valebit omnino
 sed vel optimo tamen materia nulla arte
 adhibita, minus proficiet, Foveamus
 porro naturam, quae bona in illa con-
 tinent, evocare et conservare, et tunc

patiamur in quoquam homine bene-
 ficentiam naturae ingrata negligentia
 perire, aut quas esse dotes in commune
 utilitatem concepit atque ullo fructu deli-
 tescerit et quasi peritum ducere. Alteram
 est naturam dirigere oia commodissima
 in id quo tenet deducendo: Aliam penam
 est sane, velut invitare naturam in diver-
 sionem, quam quibus apta est, contorquere
 et ab eo cursu, in quem impulsam feli-
 cipime progredi perit esse, abstrahere.
 Quid si perit non potest eventus
 sententia nostrae voluntatisque
 respondere; sed necesse est
 malis inde detrimenta atque ini-
 comoda oriri. Tristis loquitur de
 hoc experientia. Quoties quippe
 non videmus juvenes his rebus de-
 stituti vel parentum impro-

Virtus, vel eorum discordia quibus es-
 ram cura tradita. Sed fuit, unde natura
 propter eos avocare videtur. Sed quanto
 et ipsorum & rei publicae magis, non
 necesse est cogere demonstrare. Nam
 quoniam in alio genere. Theorum magis, sibi
 congruo plurimum potest proficere
 potest, et is fructus amittitur
 et mala etiam et damna ex inde per-
 veniunt. Contra natura si quis sibi
 vita genus confidat, similiter facit
 atque ille, qui adversus fluminis undas
 navigando multo periculis atque diffi-
 cultatibus se se objecerit. Ars porro
 illud prestare debet, ut natura suam,
 quoad fieri potest, adjuvet et promoveat.
 Quantumcumque enim vel summa in
 generis felicitas per se valeat, multa

majore tamen prostat, ad junctos
 saluberrimis preceptis quibus ad
 cavendos errores in fructus et ne
 quando temerario impetu abrupit
 sint, admonetur. Sed tandem
 ad id veniendum, quod summum est
 artis, naturam absolvi, et semper his
 deinceps junctis cupidatisq; inter se
 quae a natura et arte bona oriuntur,
 respectum plane ad numeris suis.
 omnibus constanti opere consummabitur.
 Nam post hoc nihil superest quod
 addi possit. Natura tribuit et facultas
 suggerit, ars usum illius docuit. Ad
 naturam referendum, et magnum et
 excellens possit esse et ad artem et finem.
 Haec inter naturam et artem divisi par-
 tibus, ut neutra per se sola sufficiat, sed altera
 vel principia alteri subeat vel incrementa; quae
 quid pro tantis in homine eademque partem pro
 natura, partim quae arti et studio debere necesse
 est.